

Розділ «Охорона лісів від пожеж» (на період до 2025 року)
до Стратегії управління лісами України до 2035 року
(як частина «Перспективи майбутнього управління ландшафтними пожежами в Україні»)

Йоганн Георг Голдаммер¹, Сергій Зібцев²

¹ Глобальний центр моніторингу пожеж (GFMC), Німеччина

² Національний університет біоресурсів і природокористування України (НУБіП),
Регіональний Східноєвропейський центр моніторингу пожеж (REEFMC), Україна

Версія 1 від 18-08-2020

Вступ. Соціально-економічні зміни у поєднанні зі змінами клімату зумовили перетворення лісових пожеж на одну з головних загроз для лісів та громад, які проживають біля лісів. Середньорічна площа лісових пожеж в Україні поступово зростала з 2 000-3 000 га у 1980-х роках до 10 000-20 000 га у 2010-х і досягла небачених раніше 110 000 га у 2020 році. Більше половини всіх лісових пожеж зумовлено переходом вогню в ліси із земель сільськогосподарського призначення та перелогів. Такими пожежами щорічно спалюється рослинність на значно більших площах - сотнях тисяч гектарів. Найбільші за площею лісові пожежі (1000-6000 га та більше) виникають на територіях природно-заповідного фонду, які на даний час є найбільш вразливими до пожеж. Неконтрольовані лісові пожежі – надзвичайні ситуації є значною загрозою для громад біля лісів: щонайменше 24 громадянина та один пожежник загинули через лісові пожежі, а сім сіл були повністю спалені протягом останніх років. Безпрецедентні лісові пожежі у квітні 2020 року, що призвели до понад 250 мільйонів гривень витрат на їх гасіння та понад 7,7 мільярдів гривень екологічних збитків, свідчать про те, що в Україні сформувався новий рівень пожежних ризиків, що потребує розробки та впровадження інноваційної Національної міжвідомчої системи управління ландшафтними пожежами, інтегрованою частиною якої є сучасна про-активна система охорони лісів від пожеж, які буде важливою умовою збереження лісів в умовах кліматичних невизначеностей та викликів 21 століття.

Основними причинами поточного та очікуваного збільшення кількості, площі та інтенсивності лісових пожеж є:

- Значне накопичення горючих матеріалів в лісах та на інших землях навколо лісів
- Збільшення площ сільськогосподарських земель, які не обробляються та зменшення сільського населення, що проживає біля лісів
- Масове незаконне спалювання рослинності на нелісових землях, зростання кількості пожеж на периметрах населених пунктів
- Зростання відвідуваності лісів населенням з рекреаційними та іншими цілями
- Застарілість системи охорони лісів від пожеж, нестача бюджетного фінансування та інституційна слабкість (нормативне регулювання, наука, освіта, проектування)

Основні недоліки існуючої системи попередження та гасіння лісових пожеж

- Відсутність спільних та узгоджених підходів у плануванні запобігання пожежам між державними та іншими лісогосподарськими підприємствами, іншими землекористувачами, місцевими органами влади та громадами
- Відсутність затверджених та детальних планів протидії лісовим пожежам на місцевому рівні
- Відсутність національної пожежної статистики, яка є основою запобігання пожежам
- Низький рівень впровадження сучасних технологій та наукових рекомендацій
- Нерегульована забудова навколо лісів

- Обмеженість інформування населення, його обізнаності та волонтерства
- Непропорційність обсягу бюджетних коштів, що виділяються на попередження пожеж та коштів на гасіння.

Основні причини низької ефективності охорони лісів від пожеж

- Відсутність єдиного (узгодженого та обов'язкового) Національного плану охорони ландшафтів від пожеж та охорони лісів від пожеж, який інтегрує компетенції та відповідальність усіх сторін
- Планування попередження та гасіння лісових пожеж характеризується нескоординованими діями, відомчими або законодавчими бар'єрами
- Відсутність сучасних науково обґрунтованих проектів протипожежного впорядкування
- Відсутність духу співпраці задля спільної мети між відомствами, зокрема між лісовими господарствами та підрозділами Державної служби з надзвичайних ситуацій
- Бюджетне фінансування гасіння пожеж перевищує кошти на їх попередження, як на стратегічному, так і на оперативному рівнях
- Неefективність попередження пожеж через відсутність єдиного органу, який забезпечує координацію цих заходів на національному рівні
- Відсутність професійної та сертифікованої підготовки керівників гасіння лісових пожеж, лісових пожежних, їх розподілу за оперативними функціями та єдиної національної системи ліквідації лісових пожеж - надзвичайних ситуацій
- Відсутність розвитку комплексних підходів до управління територіями, які включають цільові орієнтири зменшення горючих матеріалів за допомогою землекористування (випасання худоби, сільське господарство, садівництво тощо) або використання біомаси, як джерела відновлюваної енергії або використання контрольованих випалювань. Без стратегічного управління горючими матеріалами вирішити проблему лісових пожеж в умовах зміни клімату неможливо.
- Застосування технічних засобів для гасіння пожеж у містах для гасіння лісових пожеж
- Відсутність мінімальних навичок та знань щодо попередження та гасіння лісових пожеж у громадян та волонтерів

Принципи розробки інноваційної системи охорони лісів від пожеж в рамках Лісової стратегії 2035 року

Удосконалення існуючої системи охорони лісів від пожеж повинно відбуватись в межах створення національної системи охорони ландшафтів від пожеж, яка повинна забезпечити скоординовані та уніфіковані дії відомств та служб у плануванні, попередженні та гасінні пожеж, а також відновленні лісів, пройдених пожежами з метою вирощування стійких, суспільно привабливих лісів та забезпечення економічно прибуткового лісового господарства. Нова систем охорони лісів від пожеж повинна базуватись на таких принципах:

- **Науковість, трансдисциплінарність та інновації:** пожежна політика, стратегічне планування та прийняття управлінських рішень повинні базуватися на сучасних наукових дослідженнях, технологічних можливостях та інноваціях.
- **Цілісність, інтегрованість та залученість:** розробка лісопожежної політики та стратегічного планування мають бути цілісними, тобто вирішувати пожежну проблему лісових пожеж на ландшафтному рівні із залученням відповідальних відомств та громадянського суспільства.

- **Узгодженість:** повноваження та заходи з охорони лісів від пожеж відомств, підприємств та інших зацікавлених сторін повинні бути узгодженими (гармонізованими), відповідати національній лісопожежній політиці та плану боротьби з пожежами.
- **Обов'язковість:** Національний план охорони лісів від пожеж є обов'язковим при діяльності всіх зацікавлених відомств, організацій, підприємств тощо.
- **Координованість:** Виконання дій у рамках Національного плану охорони лісів від пожеж слід постійно контролювати та координувати.

Етапи удосконалення охорони лісів від пожеж

- У співпраці з ключовими зацікавленими сторонами розробка рамкової міжвідомчої національної лісопожежної політики в контексті прогнозного впливу поточних та майбутніх змін землекористування, соціально-економічного розвитку та зміни клімату на ризики пожеж, що впливають на територію та суспільство України
- Розробка стратегії імплементації даної політики для впровадження орієнтованих на майбутнє заходів щодо підвищення стійкості українських ландшафтів та суспільства проти несприятливих наслідків пожеж та неналежного використання вогню в сільському господарстві
- Впровадження стратегії

Індикатори успішності впровадження удосконаленої інноваційної інтегрованої системи охорони лісів від пожеж (2025)

- Національний план охорони лісів від пожеж розроблено та затверджено
- Всі протипожежні заходи у затверджених обсягах, а також функціонування спеціалізованих лісопожежних підрозділів повністю фінансуються з бюджету згідно Національного плану охорони лісів від пожеж
- Уніфікована національна система управління попередженням та гасінням лісових пожеж у вигляді єдиного документу розроблена, погоджена всіма учасниками та закріплена у законодавстві
- Створена державна система кваліфікаційної підготовки та перепідготовки керівників гасіння лісових пожеж та лісових пожежних різного рівня та спеціалізації
- Всі лісгосподарські підприємства та установи ПЗФ мають у штаті кваліфікованих фахівців з попередження та гасіння лісових пожеж та забезпечені сучасними системами виявлення та засобами гасіння лісових пожеж
- Національна система охорони лісів від пожеж інтегрована у національну систему охорони ландшафтів від пожеж, а всі стратегічні та інші заходи з попередження та гасіння пожеж погоджені на національному та місцевому рівнях та включені у Національний план охорони ландшафтів від пожеж
- Всі ліси охоплені сучасними системами виявлення пожеж, що з'єднані з цифровими картами доріг, лісів, пожежної інфраструктури, а рівень готовності пожежних підрозділів контролюється та знаходиться у відповідності до рівня пожежної небезпеки.